

ONTWIKKELINGSFASEN VAN DE MENS

Wanneer men stelt, dat de mens tijdens zijn leven een aantal ontwikkelingsfasen doorloopt en men de specifieke verschijnselen bespreekt, die bij de verschillende stadia van die ontwikkeling behoren, dan moet men uitgaan van een basis-karakteristiek van de ontwikkeling. Er bestaat heden ten dage een aantal fundamentele opvattingen dienaangaande.

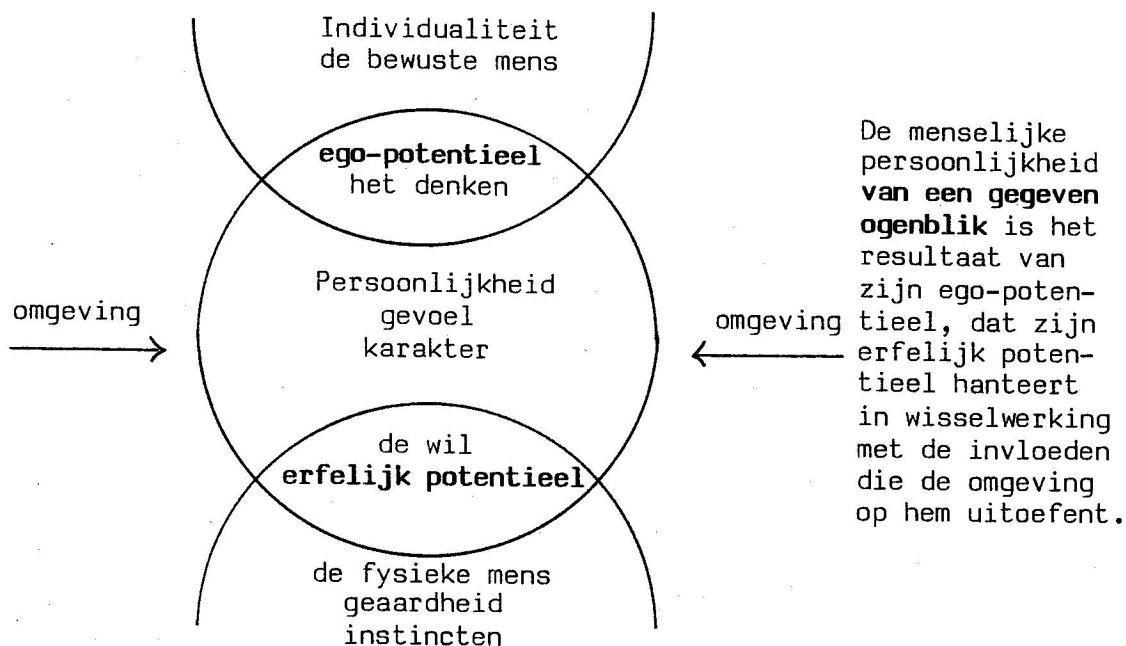
De mens bepaald door erfelijke factoren. Hierbij wordt aangenomen, dat het menselijk gedrag bepaald wordt door de fysieke, gevoelsmatige en geestelijke geaardheid die hij bij zijn geboorte heeft "meegekregen". De unieke samenstelling van zijn chromosomen bepaalt zijn leven. Hij is een "gebooren" musicus met bijbehorend artistiek temperament; als een onfortuinlijke erfelijkheidsfactor op een misdadige "natuur" wijst, zal hij een misdadiger worden, of dat nu een zakkenroller is of een volksmenner.

Bij dit mensbeeld speelt het effect van opvoeding en milieu slechts een kleine rol, alhoewel wordt aangenomen dat gedragsveranderingen bereikt kunnen worden door systematische conditionering. De idee van de vrije wil wordt als een illusie beschouwd.

De mens bepaald door zijn omgeving. Hierbij is de grondgedachte, dat wat de mens in zijn vroegste jeugd beleeft, zijn toekomstige gedrag zal bepalen. De huiselijke omstandigheden en de relatie tot de ouders zullen een patroon weven in de kinderziel, dat de volwassen mens - vaak onbewust - zal blijven volgen. Slechts door het verleden opnieuw te beleven (b.v. via de psycho-analyse) kunnen verouderde patronen als zodanig herkend worden en dit kan tot nieuw gedrag leiden, dat beter aangepast is aan de omstandigheid van de dan volwassen mens. De idee van de afhankelijkheid van de omgeving blijft bestaan: de mens schijnt voortdurend te streven naar acceptatie, respect, liefde en genegenheid van hen die hem omringen; zijn gedrag wordt nu daardoor bepaald.

De mens als individu. Dit mensbeeld omvat (met zekere wijzigingen) de twee vorige en voegt een derde component toe: het ego van de mens. De levensloop van de mens wordt niet uitsluitend bepaald door machten buiten hem om, zoals erfelijkheid en milieu-invloeden; er is ook een innerlijke identiteit, die richting kan geven aan zijn leven. De mens is zich bewust van zijn individualiteit, die om erkenning en genegenheid vraagt, maar hem ook uitdaagt en noodzaakt zich aan zijn omstandigheden te ontwikkelen. De mens is uniek in zijn specifieke situatie met zijn eigen, unieke biografie.

Zo verschijnt de mens als een **drieledig** wezen:

De menselijke groei naar de volwassenheid wordt gekenmerkt door een aantal ontwikkelingsfasen. Wanneer wij deze fasen specifiek karakteriseren, zijn wij ons ervan bewust te generaliseren, ook bij de beschrijving van de condities die deze fasen in gunstige of ongunstige zin beïnvloeden.

Wij hebben echter ondervonden dat - zelfs een generaliserend - inzicht in deze menselijke "wetten" van grote betekenis kan zijn voor de samenleving.

Alhoewel er een groot aantal meningen en veronderstellingen bestaan aangaande de specifieke eigenschappen van jongere en van oudere mensen, komt het zelden voor dat het organisatiebeleid rekening houdt met de wetten van de menselijke ontwikkeling. Ware dat wel het geval, dan zou men belangrijke veranderingen zien in de praktijk van het personeelsbeleid!

Drie levensperiodes

Hoewel de ontwikkelingspsychologie een vrij nieuwe tak van wetenschap is, vinden wij de grondslagen daarvoor al in ver achter ons liggende tijden in het oude China. Daar stelden de wijzen vast, dat er in het leven van de mens drie basisperiodes waren:

- een tijd om te leren;
- een tijd om te vechten;
- een tijd om wijs te worden.

Wij erkennen deze hoofd-fasen nog steeds en noemen ze nu (meer abstract):

- de ontvankelijke fase;
- de expansieve fase;
- de sociale fase.

Wij hebben deze drie hoofd-fasen verder verdeeld in 7-jarige perioden. Zowel van fysiek als psychologisch standpunt uit bezien lijkt de periode van 7 jaar relevanter dan b.v. de 10-jarige periode, maar men moet ze eerder als gemiddelden dan als absoluten zien.

De ontvankelijke periode

0-7 jaar. Het leven begint met een crisis: het kind begint te ademen na de schok van plotselinge afkoeling, die het gevolg is van het verlaten van de warme beschutting van de baarmoeder.

In de allereerste maanden is er weinig bewustzijn (slapen - eten - slapen), maar de groeikrachten zijn enorm. Er is een geweldige hoeveelheid vitale krachten. Het kind leeft vol vertrouwen in de nabijheid van de moeder. Het moet leren zich fysiek aan de wereld aan te passen; dat betekent zich oprichten en zich oriënteren in de drie-dimensionale fysieke wereld. Tevens zijn - gedurende de eerste drie jaar - het lichaam, de hersenen, het zenuw- en klierstelsel nog niet voltooid. Deze eerste 7-jaar periode eindigt met het wisselen van de tanden, de vervanging van de laatste en hardste cel-constructies van het lichaam.

Vereisten. Het kind leert in deze periode door imitatie. Het reageert als een spiegel op zijn omgeving. Om "menselijk" te worden, moet het dus een menselijke omgeving hebben, waarin de elementen van zekerheid, liefde en levenslust aanwezig zijn. Deze elementen vormen als het ware de grondslag voor zijn vertrouwen in het leven en het kind zal daarop positief reageren, behalve wanneer de ouderliefde ontaardt in overmatige bescherming, hetgeen een uiting van angst is en onzekerheid kweekt of wanneer zij te koel-intellectualistisch is, wat het kind het gevoel geeft niet werkelijk nodig (gewenst) te zijn.

7-14 jaar. Het kind staat nu objectiever tegenover zijn onmiddellijke omgeving. Het kan nu over de dingen gaan nadenken en leeft niet meer alleen met de dingen (het laat de Hof van Eden achter zich); het kan nu een wijdere omgeving binnentreden, waarmee het zich op harmonieuze wijze kan verbinden. Deze grotere omgeving zal gewoonlijk bestaan uit de

school en een vriendenkring; zij zullen hem in staat stellen zijn denk- en gevoelsleven te ontwikkelen. Het is de periode, waarin het kind de grondslagen legt voor zijn morele en sociale ontwikkeling en waarin het de waardemeting leert kennen en het omgaan met mensen.

Vereisten. Op deze leeftijd leert het kind voornamelijk via het (echte) gezag van de "volwassenen", die hem de wereld moeten leren kennen. Dit kan vooral worden waargenomen in de relatie met de onderwijzer. Het is belangrijk, dat een kind kennis wordt bijgebracht op een artistieke en creatieve manier: "Het vuur ontsteken, niet de emmer vullen". Als voorbeeld: De ontdekking van de waarden en relaties van het kleurengamma in de schilderkunst zal het kind helpen zijn waardegevoel in andere zaken te ontwikkelen. Het luisteren naar iemand, die hem een sprookje vertelt, zal hem de gelegenheid bieden goed en kwaad te leren onderscheiden voor zover dat binnen het kader van zijn eigen begrip ligt. Het spelen met andere kinderen leert hem over eerlijk en on-eerlijk, over de vreugde van het bewegen en over pijn veroorzaken en pijn lijden. Thuis blijft de behoefte aan liefde en veiligheid bestaan, maar langzamerhand zal het kind een eigen plekje willen hebben en het zal ook van de volwassenen begrip voor zijn persoonlijkheid vragen en de gelegenheid om deel te nemen aan hun gesprekken.

14-21 jaar. De puberteit is de periode waarin het kind zijn eigen ideeën en waarden over de mensen en de wereld moet ontwikkelen, zodat het de eigen persoonlijkheid kan opbouwen. Daarvoor moet het zich kunnen bevrijden van het uiterlijk gezag der volwassenen en het moet nu door louter eigen inzicht leren en inzicht krijgen via zelfbespiegeling. Tegelijkertijd is er nog altijd een sterke behoefte aan liefde, in tegenstelling tot zijn toenemende behoefte aan onafhankelijkheid.

Gewoonlijk vinden kinderen van deze leeftijd het heel moeilijk deze innerlijke tegenstelling te hanteren en zij zijn daardoor vaak onhandig en gedragen zich onaangepast tegenover hen die in het dagelijks leven het nauwst met hen verbonden zijn. Het groeiend eigen bewustzijn gaat gepaard aan een groeiend sexueel bewustzijn. De emotionele onrijpheid verhindert vooralsnog de harmonische sexuele relatie; met een gewaarwording van "anders" en onbegrepen zijn ervaart het kind dikwijls een periode van intense eenzaamheid.

Vereisten. Wat de adolescent het meeste nodig heeft is onzelfzuchtige belangstelling en begrip van zijn naasten plus de gelegenheid eigen ideeën te ontwikkelen die mogelijk tot idealen kunnen uitgroeien.

Als de volwassenen om hem heen laten zien, dat ook zij hun twijfels en vrezes hebben en desondanks duidelijke doelstellingen in het leven, dan zal de adolescent zich minder geïsoleerd voelen en zal hij vertrouwen hebben in zijn toekomst.

Gevaren. Er zijn veel jongeren die op deze leeftijd al hun eerste werkkring moeten aanvaarden. Gewoonlijk betekent dit een omgeving zonder stimulans voor het ontwikkelen van eigen ideeën en zonder erkenning van de kwetsbaarheid van deze leeftijdsgroep. Het resultaat is vaak dat kinderen zich in zich zelf terugtrekken, naar buiten een "volwassen" indruk maken en het prille zaad van hun creatieve mogelijkheden de rug toekeren ten gunste van het materialistische "ideaal" van "een goed leventje".

Anderen, bij voorbeeld in het voortgezet onderwijs met een sterk concurrerend karakter, hebben weinig ruimte voor innerlijke oriëntatie of voor de ontmoeting met mensen anders dan in dezelfde concurrerende samenhang. Dit leidt vaak tot een onderontwikkeld gevoelsleven en tot vroegtijdige "drop-outs".

De expansieve periode

21-28 jaar. Voor de jonge volwassene is het belangrijkste, dat hij nu de buitenwereld binnentreedt en zelfkennis verzamelt. De wereld moet hem vertellen wie hij is door als een spiegel voor hem zelf te fungeren; tegelijkertijd heeft hij de behoefte die wereld te leren kennen en te veroveren. Hij treedt vaak op met een zekere meedogenloosheid of arrogantie, met een egoïsme dat - letterlijk - weinig ruimte voor anderen overlaat. Dat duidt op een sterke behoefte aan veelzijdige ondervinding en aan duidelijke en onmiddellijke feedback.

Gevaren. Veel jonge mensen hebben een werkkring met eenvoudige routine-bezigheden, die weinig van hun capaciteiten vergt. Op deze wijze leren zij maar zeer gedeeltelijk hun eigen mogelijkheden ontdekken en zij verliezen hun weetgierigheid op jonge leeftijd. Later "verstarren" deze mensen gemakkelijk en zij ontwikkelen een tegenzin in veranderingen. Hetzelfde geldt voor mensen die zich op jonge leeftijd teveel specialiseren. Alhoewel deze mensen zich diepgaand zullen ontwikkelen op één speciaal gebied (b.v. het intellectuele gebied), worden zij eenzijdig en blijven emotioneel onderontwikkeld en in het algemeen onhandig en onpraktisch. Een ander gevaar ligt in de isolerende eigenschappen van de leefwijze in onze eeuw en in de onpersoonlijkheid van het organisatorisch verband, dat weinig mogelijkheden biedt voor een persoonlijke en directe betrokkenheid. Dit resulteert vaak in vervreemding en desoriëntatie, waardoor mensen zich geheel terugtrekken in zich zelf of in hun werk.

28-35 jaar. Mensen van omstreeks dertig willen deel uitmaken van een wijdere wereld, zij willen hun verbintenissen uitbreiden en te zelfder tijd hebben zij de behoefte over de wereld als zodanig na te denken. Dit is de tijd om actief te zijn op het sociale vlak, om een bewust deel te zijn van de gemeenschap.

Op het gebied van de arbeid is dit de tijd om te specialiseren, om werkelijk diep door te dringen op bepaalde gebieden van kundigheden en/of kennis. De mens is nu minder met zich zelf bezig; hij staat wat vrijer tegenover de wereld (soms: om te zien wat hij eruit kan halen); hij voelt zich zekerder wat betreft de eigen sterke en zwakke kanten en hij heeft meer begrip voor de kwaliteiten van anderen. Hij debatteert nu minder en discussieert meer. Rationele activiteiten zoals analyseren, organiseren en plannen komen nu zeer sterk naar voren.

Gevaren. Een dertig-jarige kan inmiddels door ervaring geleerd hebben dat het zijn nut hebben kan met je ellebogen te werken, maar dat je nog beter je hoofd kunt gebruiken. Met andere woorden: hij is rijp om te manipuleren. In onze maatschappij heerst daartoe vaak een bevorderlijk klimaat: zij, die macht hebben, produceren een grote hoeveelheid anonieme en geïsoleerde informatie, bedoeld om de achtergronden van de besluitvorming te maskeren; in zo'n klimaat gedijt de manipulatie.

Een tweede bron van gevaar is het uitsluitend gericht zijn op resultaten, een jacht die weinig tijd laat om de kwalitatieve aspecten van het leven te overdenken.

Een derde gevaar ligt in de omstandigheid, dat het comfort waarmee de moderne techniek en de "ontspannings"-mogelijkheden de mens omringen, hem ertoe zullen brengen genoeg te nemen met het oppervlakkige.

35-42 jaar. Omstreeks het veertigste levensjaar gaan veel mensen door een crisis van diepe twijfel; een periode, die lijkt op die van de puberteit. De vragen, die dan bij de mens opkomen, zijn echter van andere aard; tegen die tijd hebben wij genoeg levenservaring opgedaan om met ons zelf zowel als met de ons omringende wereld om te gaan, wat nog niet wil zeggen, dat wij de relatie tussen die twee doorgronden.

Wij worden geconfronteerd met vragen waar wij liever niet bij blijven stilstaan. Daar is bij voorbeeld de kwestie van het ouder worden en de onontkoombaarheid van de dood. Vragen betreffende heden, verleden en toekomst hangen daarmee samen: "Wat heb ik met mijn leven tot nu toe gedaan? Wat betekenen mijn huidige leven en de mensen om mij heen voor mij? Wil ik zo doorgaan? Waar is het leven goed voor?" Dit zijn existentiële vragen, die lang niet iedereen onder ogen durft te zien; dan zien wij in deze levensfase de houding van "het leven begint bij 40", mensen die zich waar willen

maken; mensen die eerder erop uit zijn indruk te maken op anderen dan zich met deze vragen bezig te houden. Wanneer wij echter de wilskracht opbrengen dit laatste wèl te doen, betekent deze fase van het leven een voorbereiding voor een periode van een nieuw zelfbewustzijn en van creativiteit. Onze omgeving kan ons behulpzaam zijn door ons op dit niveau van zelf-evaluatie tegemoet te komen en ons de gelegenheid te geven met nieuwe gedragsmethoden te experimenteren. Groepen, waarin men deze fundamentele levensvragen aan de orde wil stellen, kunnen hierbij ook van veel nut blijken te zijn.

Gevaar. Naast de reeds eerder genoemde gevolgen van de moderne welvaartsstaat, lijkt tevens een tendens aanwezig om de mogelijkheid van de innerlijke ontwikkeling van de mens überhaupt te ontkennen; de neiging om eenvoudig te aanvaarden dat het leven als zodanig geen enkele speciale bedoeling of betekenis zou hebben. Dit is een toestand van finale wanhoop die slechts door de warmte der naastenliefde kan worden overwonnen.

De periode van de sociale volwassenheid

42-49 jaar. Als de vraagstukken van de vorige fase tot op zekere hoogte onder ogen zijn gezien, zullen de mensen van in de veertig op zoek gaan naar nieuwe impulsen, naar een nieuwe dimensie in hun leven.

Het is niet langer de behoefte aan persoonlijk succes en erkenning, die voorop staat, maar een groeiend verlangen om:

- de wereld met nieuwe ogen te bekijken;
- nieuwe doelstellingen in het leven te ontdekken;
- een werkelijke bijdrage te leveren aan de noden en behoeften van anderen.

Vaak ook slaat hij de verkeerde weg in, doordat hij op zoek gaat naar "iets anders" (een nieuwe baan, een andere levenspartner) wat echter de ontdekking van nieuwe mogelijkheden niet zal bevorderen; het is een deformatie, waarvan de oorzaak vaak ligt in een onbevredigend verleden.

Op de drempel van nieuwe - realistische - idealen of van initiatieven, die aan anderen ten goede komen, worden veel mensen geconfronteerd met hun vroegere mislukkingen en teleurstellingen en er is een doelbewuste moed voor nodig om het verleden te aanvaarden voor wat het was en desalniettemin een nieuwe toekomst te creëren.

Als dat lukt, zien wij dat mensen groot enthousiasme opbrengen voor nieuwe taken en de vruchten daarvan zullen aan anderen of aan de organisatie, waarvan zij deel uitmaken, ten goede komen.

Gevaren. Alhoewel onze tijd rijk is aan veranderingen en vernieuwingen, lijden toch veel grote organisaties zowel als de samenleving zelf aan een zekere verstarring; aan onwrikbare structuren en procedures, die weinig ruimte laten voor een vrije, persoonlijke ontwikkeling. Wij worden gefixeerd in een bepaald rol-gedrag, dat vaak in het geheel niet beantwoordt aan de persoonlijke ontwikkelingsbehoeften. Wanneer er geen ruimte is voor het experiment met een nieuwe gedragscode (in de prestatie-maatschappij is geen ruimte voor "onzekerheid") lijkt dikwijls aanpassing aan de oude situatie de enige mogelijkheid.

49-56 jaar. Mensen, die in de vorige levensfase het geluk hadden nieuwe doelstellingen in hun leven te formuleren, zullen nu ook anderen willen helpen hetzelfde te bereiken. In deze fase kan de mens echter sociale vaardigheden ontwikkelen, het vermogen om te luisteren en inzicht in de juiste aanpak van een situatie. Ook oorspronkelijke denkbeelden; het vermogen de zaken te overzien in hun veelvoudige realiteit of het talent om een nieuwe richting en nieuwe doelstellingen op overtuigende wijze uit te dragen zijn de kwaliteiten, die in deze leeftijdsgroep gevonden worden. Wanneer levenservaring en intelligentie gepaard gaan aan verworven mededogen, kan de mens in deze levensfase een wijze helper en raadgever zijn.

Gevaren. Mensen, die uit de vorige levensfase veel onopgeloste problemen meenemen, zullen "afwijkingen" vertonen: wij zien dan mensen, die vluchten in hun werk en er de slaaf van worden; mensen, die vluchten in de drank of sexuele perversies.

Op het toneel levert dit uitbundig materiaal op voor farce en komedie, maar de scheidslijn tussen komedie en tragedie is uiterst dun.

- Er kan geconstateerd worden, dat het management weinig begrip opbrengt voor de afnemende fysieke kracht van de mens in deze levensfase.

Wij zien dan mensen in dezelfde fysiek veeleisende banen te zamen met twintig- en dertigjarigen, zonder dat er rekening mee wordt gehouden dat de oudere veel meer van zijn energie zal moeten verbruiken dan de jongere om hetzelfde te verrichten.

- De kwaliteiten van visie en sociale vaardigheid worden in het management maar matig gehonoreerd. Rationele intelligentie en het autoritaire leiderschap worden gewoonlijk veel hoger aangeslagen. Dit leidt vaak tot een vervroegd "afdanken" van de vijftigjarigen en dit heeft op zijn beurt weer een verharding van de levenssfeer in de organisatie tot gevolg.

56-63 jaar. Gedurende deze jaren begint de mens langzamerhand terug te zien op zijn (werk-)leven en gaat hij de rekening daarvan opmaken. Ook hiervan kan weer een nieuwe impuls uitgaan. Men vraagt zich af: "Wat zou ik nu nog kunnen doen?". De wereld om zich heen en in zich zelf beschouwende tracht de mens de balans op te maken van wat bereikt werd en van wat onvervuld bleef.

Gevaar. Een zekere hopeloosheid ten aanzien van het niet-bereikte. Men kan hier onderuit komen door om zich heen te zien en de noden van "de ander" te herkennen.

63-70 jaar. In deze leeftijdsfase trekken de meeste mensen zich meer en meer terug. De organisatie zou deze mensen kunnen helpen zich voor te bereiden op een leven zonder het concern, zonder het regelmatige werklevens en de status die dit met zich meebrengt.

Als de pensioengerechtigde leeftijd nadert, kan men nog veel bevrediging vinden in een goede "overdracht" aan de opvolger en in het nuttig zijn op de achtergrond.

Vaak wordt de essentie van een mensenleven pas na zijn dood duidelijk zichtbaar voor hen die hem na stonden. Wij overzien dan dat leven in zijn totaliteit en ervaren - als een melodie - het unieke van deze persoonlijkheid. De eerbied, die wij soms voelen voor wat een mens met zijn leven trachtte te bereiken, heeft veel weg van de eerbied waarmee wij het beginnende leven van de jonggeborene aanschouwen.